

MANKILAN – SIPOLAN KULTTUURIMAISEMAT SIIKAJOKIVARRESSA

Kohteen aikaisempi nimi ja arvoluokka

Mankila – Sipola. Maakunnallisesti arvokas maisema-alue (*Pohjois-Pohjanmaan arvokkaat maisema-alueet 1997*).

Kunta: Siikalatva, Siikajoki

Kuvailu

Maisema-alue tukeutuu Siikajokeen. Maisema-alueen pohjoisosassa sijaitsee Siikajokeen laskeva Mankilanjärvi. Maisema on pääpiirteissään varsin tasaista. Paikoin jokilaaksoa ympäröivät kumpuilevat kangasmaat. Kapeaa jokilaaksoa reunustavat molemmin puoli laajat, asumattomat suovaltaiset alueet. Maaston tasaisuudesta johtuen kapeassa uomassa virtaava Siikajoki ei juuri näy maisemassa.

Maisema-alueella on muutamia kivikautisia asuinpaikkoja. Ne sijaitsevat aivan joen partaalla sekä jokilaakson reunoilla, jokea ympäröivän tasan viljelysalueen ja sitä reunustavien selännealueiden reunavyöhykkeillä. Mankilanjärvessä sijaitsevassa Kalmusaaressa on historialliselta ajalta peräisin oleva hautapaikka. Sipolan kylässä on Siika-Savon saarnahuoneen paikka ja Rantsilan kirkonkylässä Rantsilan vanha kirkkomaa ja kirkon paikka historialliselta ajalta.

Siikajokivarteen Rantsilan seudulle syntyi vakinaista asutusta 1500-luvun kuluessa. Asutuksen muodostumisen taustalla oli kuningas Kustaa Vaasan lupaus verovapaudesta erämaiden asuttajille. Siikasavona aikanaan tunnettuun alueeseen kuului Revonlahden, Paavolan, Rantsilan, Kestilän, Piippolan ja Pulkkilan pitäjät.¹⁴⁷

Rantsilan seutuun liittyy paljon Suomen sodan aikaista sotahistoriaa. Kenraali Sandels oli majoittuneena Rantsilaan neljä kertaa, mikä näkyy paikallisessa nimistössä: Rantsilas- sa on edelleen Sandelsintie. Sotajoukot käyttivät Kerälänkylän ja Mankilankylän kautta Temmekselle kulkevaa tietä, josta Mankilankylän ja Temmeksen väli on venäläisten rakentama tykkitie. Siitä on edelleen jäljellä jäänteitä. Männistönkankaalla ja Rahvaannevalla on venäläisten sotilaiden hautakummut Suomen sodan ajalta.¹⁴⁸

Nykyään viljelyskäytössä olevat peltoalueet ympäröivät Siikajokea yhtenäisenä nauhana. Paikoin viljellyn maan vyöhyke on kapea, kangasmaiden ja suoalueiden rajaama, ja paikoin taas peltoalueet muodostavat laajoja tasaisia viljelysaukeita. Kokonaisuutena jokilaakson viljelysvyöhyke on kuitenkin varsin kapea ja paikoin metsäalueiden katkoma. Maisemakuvalle on ominaista pienipiirteisyys ja vaihtelevuus. Asuinpaikat sijaitsevat viljelysalueiden ympäröiminä yksittäisinä pihapiireinä jokitörmillä lähellä jokea sekä yksittäisinä pihapiireinä tai muutamien pihapiirien muodostamina ryhminä jokea reunustavilla pienillä kumpareilla.

Suurimpina asutuskeskittyminä erottuvat Mankila, Rantsilan kirkonkylä ja Sipola. Mankilan kylässä asuinpaikat keskittyvät luode-kaakko -suuntaiselle harjanteelle kylänraitin varrelle.

147 Pohjois-Pohjanmaan arvokkaat maisema-alueet 1997, 82.

148 Pohjois-Pohjanmaan arvokkaat maisema-alueet 1997, 82.

Mankilan - Sipolan kulttuurimaisemat Siikajokivarressa

- Maakunnallisesti arvokas maisema-alue, päivitysinventointi 2014
- Maakunnallisesti arvokas maisema-alue, Pohjois-Pohjanmaan liitto 1997

Kylää ympäröivät laajat viljelysalueet. Rantsilan kirkonkylä sijaitsee joen itärannalla vanhojen maanteiden risteyksessä. Kirkonkylän keskustassa rakentaminen tukeutuu selkeästi vanhaan päätiehen, Rantsilanraittiin. Kirkonkylään ympäröivillä alueilla sekä vanha että uusi asutus sijaitsee matalilla kumpareilla ja kangasmailla, Männistönkankaalla, Keinonkankaalla ja Hiukalankankaalla, sekä jokivarressa. Rantsilan kirkonkylän eteläpuolella asutustihentymänä erottuvat Porkanranta, Kerälä, Hyttikoski ja Sipola. Pihapiirit sijaitsevat joen varsilla harvana nauhana.

Alueella on paljon kulttuurihistoriallisesti arvokkaita rakennuksia ja aluekokonaisuuksia. Rantsilan kirkko ja vanha raitti ovat edustava esimerkki maaseudun kirkonkylälle vielä 1900-luvun alkupuoliskolla tyypillisistä piirteistä. Raitin varrella on säilynyt 1900-luvun alkupuolen kirkonkylälle tyypillinen rakenne ja runsaasti vanhaa rakennuskantaa. Kirkonkylän julkiset rakennukset ja asuinrakennukset ovat tiiviinä nauhana Siikajoen itärannan harjanteella joen suuntaisen vanhan maantien varressa. Vareksen tila, joka sijaitsee Siikajoen viljelysmaiseman länsireunalla, edustaa vaurasta pohjoispohjalaista talonpoikausrakentamista 1800-luvun puolivälistä.

Maisema-alueella on myös arvokasta luonnonympäristöä. Mankilankylä on FINIBA-aluetta. Osittain maisema-alueella, Mankilankylän eteläpuolella, on arvokkaita moreenimuodostumia. Maisema-alueelle ulottuu pieneltä osaltaan soidensuojeluohjelmaan kuuluva Pikarineva-Siltaneva-Matkusneva -suoalue. Kerälän kylän eteläpuolella jokivarressa sijaitsee Natura-alue Heikkilän laitumet. Maisema-alueella sijaitsevat maakunnallisesti arvokkaat perinnemaisemakohteet Ali-Heikkilän joenrantaniitty ja Heikkilän laitumet ja niitty sekä paikallisesti arvokkaat perinnemaisemakohteet Ala-Heikkilän rantalaidun, Yli-Heikkilän laidun, Poikolan haka sekä Saaren tilan haka 1 ja haka 2.¹⁴⁹

Arviointiteksti

Maisema-alue on edustava ja maakunnallisesti arvokas esimerkki Pohjois-Pohjanmaan jokiseutu ja rannikko -alueen kulttuurimaisemista. Se on laaja ja monimuotoinen kokonaisuus. Siikajokivarsi on vanhaa, edelleen elinvoimaista viljelysmaisemaa. Kulttuurimaiseman ominaispiirteet muistuttavat edelleen monin paikoin jokivarsien viljelysmaisemille perinteisesti tyypillisiä piirteitä.

Maisema-alueella on runsaasti perinteistä, kulttuurihistoriallisesti arvokasta rakennuskantaa. Rantsilan kirkko ja vanha raitti sekä Vareksen tila ovat valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä (RKY 2009). Kurikkakangas ja Nivat Rantsilan kirkonkylän lähistöllä on aluekokonaisuutena maakunnallisesti arvokasta rakennettua kulttuuriympäristöä.

Rajaus

Maisemakokonaisuuteen kuuluu Siikajokea ympäröivä kulttuurimaisema Mankilan ja Sipolan kylien väliin rajautuvalle alueella. Maisema-alueella sijaitsevat Jokikylä, Mankila, Rantsilan kirkonkylä, Porkanranta, Kerälä, Hyttikoski ja Sipola. Maisema-alueen rajaus noudattaa pääpiirteissään vuonna 1997 julkaistussa Pohjois-Pohjanmaan arvokkaiden maisema-alueiden luettelossa esitettyä rajausta. Paikoin rajausta on tarkennettu olemassa olevan tilanteen mukaiseksi, maisema-alueeseen on otettu mukaan jokea ympäröivät viljelysalueet sekä viljelysmaisemaa rajaavien, taustamaisemina merkitävien selännealueiden reuna- ja lakialueet.

149 Vainio & Kekäläinen (toim.) 1997, 190–195.

